

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο σχεδιασμός είναι "παρέμβαση" στην κοινωνία, όπως είναι και όλες οι κοινωνικές επιστήμες αλλά με ολιγότερο συμβατικό τρόπο. Οι μηχανικοί θεωρούν ότι ρόλος τους είναι να ελέγχουν και χειραγωγούν. Αυτός είναι ο σωστός ρόλος του σχεδιασμού; Εάν είναι έτσι, για ποιου συμφέροντα η κοινωνία (ή η φύση) θα χειραγωγηθεί και θα ελεγχθεί; Μπορεί ο σχεδιασμός να επαναπαυθεί και να υποθέσει ότι "πολιτικές διαδικασίες" θα εξασφαλίσουν τη δημοκρατική διατύπωση των προτεραιοτήτων;

Από αυτή την άποψη όλοι οι επιστήμονες και μηχανικοί τελούν υπό κάποιου είδους "κατ' οίκον κράτηση" από την εποχή του Γαλιλαίου. Σε μεγάλο βαθμό η κατάσταση αυτή είναι ένα είδος αυτοπεριορισμού (ίσως για να αποφύγουν τη τύχη του Τζιορντάνο Μπρούνο). Οι επιστήμονες γενικά, έχουν κάνει ιστορικούς συμβιβασμούς πρώτα με την εκκλησία και τώρα με την ηγεμονική αστική τάξη, για να εξασφαλίσουν κοινωνικά οφέλη και (περιορισμένη) ελευθερία, για να ασχοληθούν με τα πνευματικά τους ενδιαφέροντα. Αυτή "η στάση απέναντι στην ιστορία" (κοινωνία) έχει επιβληθεί από τους ίδιους τους επιστήμονες διότι έχει θεσμοποιηθεί, δηλαδή, θεωρείται αυτονόητη. Αυτό είναι, εν ολίγοις, μια κοινωνικά κατασκευασμένη μορφή κάθειρξης. Ωστόσο η επιστημονική δράση του σχεδιασμού που επιδιώκει να υπερπηδήσει τα όρια αυτής της θεσμοποιημένης τάξης μπορεί να αποβεί "επικίνδυνη". Η πολιτική απάθεια ενέχει ασφάλεια.

Ο σχεδιασμός ως επιστημονική δραστηριότητα αντιμετωπίζει διπλή πρόκληση. Κατ' αρχήν πρέπει να κατανοήσει την κοινωνική του πραγματικότητα (σε αντίθεση με τη πραγματικότητα της φύσης). Δεύτερον πρέπει να κατανοήσει το δικό του ρόλο στη συγκρότηση αυτής της κοινωνικά κατασκευασμένης πραγματικότητας που είναι και το αντικείμενο της μελέτης του. Η πρόκληση δεν είναι εύκολη και προεκτείνει τον σχεδιασμό πέρα από τα παραδοσιακά του όρια ως ακαδημαϊκή επιστημονική δραστηριότητα. Αυτά τα όρια ξεπεράστηκαν για λίγο διάστημα τη δεκαετία του 1960 και έτσι έχουμε κάποια φευγαλέα εντύπωση για το τι θα μπορούσε να γίνει. Αλλά ο σχεδιασμός πρέπει να οξύνει την κατανόηση όχι μόνο για την κοινωνία στην οποία κάνει επέμβαση αλλά και

για την ίδια του τη ρητορική, για να επεμβαίνει με τρόπο κοινωνικά και πολιτικά υπεύθυνο.

Όταν μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ο σχεδιασμός (planning) στις Η.Π.Α. άλλαξε από σχεδιαστική δραστηριότητα και μετατράπηκε σε τεχνοκρατική διαδικασία, έγινε μια προσπάθεια η νέα αυτή επαγγελματική προσέγγιση να αποκτήσει *επιστημονική* βάση. Το κλίμα που επικρατούσε στα πανεπιστήμια των Η.Π.Α. την εποχή εκείνη, δεν επέτρεπε καμία άλλη έννοια στις κοινωνικές επιστήμες εκτός από αυτή του θετικισμού, μαζί, βέβαια, με τις οντολογικές και επιστημολογικές προϋποθέσεις τις οποίες μετέφερε από τις φυσικές επιστήμες. Οι επακόλουθες εξελίξεις, μέσα και έξω από το ακαδημαϊκό περιβάλλον, έχουν ήδη αμφισβητήσει το κατά πόσον ο θετικισμός επαρκεί για την κατανόηση της κοινωνίας, με όλη της την πολυπλοκότητα, ιδίως στο βαθμό που η ανθρώπινη κοινωνία διαφέρει από τη φύση σε βασικά σημεία.

Αυτό δεν σημαίνει ότι ο θετικισμός πρέπει αναγκαστικά να εγκαταλειφθεί από οποιαδήποτε άποψη. Υπάρχουν, όμως, επιπρόσθετες σημαντικές διαστάσεις της κοινωνίας που δεν μπορούν να γίνουν κατανοητές από την άποψη του θετικισμού. Έτσι, υιοθετώντας έναν όρο από τον Thomas Kuhn, γίνεται εδώ μια προσπάθεια να εξερευνηθούν τα όρια και οι δυνατότητες όχι μόνο του θετικισμού αλλά και άλλων δυο "υποδειγμάτων" (paradigms) της φαινομενολογίας και του δομισμού (structuralism) με την ελπίδα ότι θα εξευρεθεί μια πιο ολοκληρωμένη κοινωνική επιστημονική βάση για τον σχεδιασμό.

Η φαινομενολογία ασχολείται με ουσιώδεις διαστάσεις της κοινωνίας που λείπουν από τη φύση όπως π.χ. τη συνειδητότητα και την πρόθεση, και προσπαθεί να συγκροτήσει ένα υποδειγματικό ή μετα-θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς όχι απλώς σαν διαδοχή στοιχείων και γεγονότων, αλλά σαν αποτέλεσμα σκέψης και πρόθεσης. Αυτό αμέσως θέτει το ερώτημα σχετικά με το πώς η συνειδητότητα και η πρόθεση εμφανίζονται χωρίς να υπάρχει κάποιο βιογενετικός προγραμματισμός, προϋποθέτοντας ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από την απουσία παρόμοιου (έσχατου) προκαθορισμού. Εδώ σημαντικές διαδικασίες όπως συνηθειοποίηση, η ρουτινοποίηση της συμπεριφοράς, που οδηγούν στην τυπικοποίηση και τελικά στη θεσμοποίηση, παίζουν σημαντικό ρόλο, και όλα αυτά

μέσα σ' ένα κοινωνικό πλαίσιο που κατευθύνει αυτή τη διαδικασία χωρίς να την προκαθορίζει με οποιαδήποτε αιτιώδη έννοια.

Σημασία έχει η διαλεκτική σχέση που χαρακτηρίζει τη σχέση του ατόμου με τη συλλογικότητα. Η συλλογικότητα κοινωνικοποιεί το άτομο με βάση τους κανόνες και τους ρόλους της. Το άτομο μπορεί πάντοτε να διαλέγει ποιους από αυτούς τους κανόνες και ρόλους θέλει να αποδεχθεί, σε ποιους να αντισταθεί, και για ποιους να αμφιβάλλει, και όλα αυτά με πιθανές επιπτώσεις πίσω πάλι στη συλλογικότητα. Υπάρχει, συνεπώς, μια αμφισημία στην κοινωνική ευταξία την οποία οι μεταμοντέρνοι έχουν παρατηρήσει (και περί της οποίας έχουν υπερβάλλει για δικούς τους λόγους). Αυτό προσδίδει αβεβαιότητα στις θετικιστικές ερμηνείες των κοινωνικών φαινομένων, οι οποίες δεν μπορούν να παραμεριστούν με επιφυλάξεις περί πιθανοτήτων κ.τ.λ..

Ο δορισμός εξετάζει άλλες διαστάσεις του κοινωνικού συνόλου, υποδεικνύοντας μορφές ρύθμισης που επίσης δεν μπορούν να εκπέσουν σε μηχανιστικές διατυπώσεις αιτίας-αιτιατού. Έννοιες ολότητας (το όλον δεν είναι απλώς το σύνολο των μερών), αυτορύθμιση και μετασχηματισμός συζητούνται εδώ. Όταν αυτές οι έννοιες διατυπώνονται με τρόπο όχι απλώς στατικό και περιγραφικό, τίθεται και πάλι το ερώτημα της διαλεκτικής. Πώς συντίθεται το όλον; Πώς συντελούνται η αυτορύθμιση και ο μετασχηματισμός κ.τ.λ.; Όλοι οι συγγραφείς που παρουσιάζονται εδώ δίνουν έμφαση στη διαδικασία της δόμησης και όχι τόσο πολύ στην ίδια τη δομή. Το ότι οι δομές έχουν ισομορφισμούς, τοπολογικά και άλλα μαθηματικά χαρακτηριστικά δεν έχει τόση σημασία όσο το πώς αυτά τα χαρακτηριστικά δημιουργήθηκαν. Ο Piaget βασίζει τη συζητήσή του στη διαμόρφωση ψυχολογικών και νοητικών δομών. Ο Giddens δίνει έμφαση στη διαδικασία θεσμοποίησης, όπως περίπου την περιγράφουν οι φαινομενολόγοι. Ο Burke βρίσκει την εξήγησή του στο αφήγημα, κυρίως στη δραματική μορφή, που θεωρεί σαν κυρίαρχη μεταφορά για την κατανόησή του πώς οι άνθρωποι δημιουργούν και συντηρούν (ή αλλάζουν) την κοινωνική δομή.

Όταν δίνουμε έμφαση στην επικοινωνία ως "αιτία" της κοινωνικής δόμησης, είμαστε σε θέση να προεκτείνουμε την παραδοσιακή, μηχανική έννοια του σχεδιασμού, ώστε να περιλάβει νέες αντιλήψεις σχετικά με το πραγματικό ρόλο του στην κοινωνία. Αυτό θα αποκαλυφθεί στην εξέταση της ιστορίας του σχεδιασμού,

που σχετίζεται γενικά με τις κοινωνικές δομές που χαρακτήριζαν τον 20^ο αιώνα, όπως φαίνεται στο τρίτο μέρος του βιβλίου. Στο πρώτο και δεύτερο μέρος εξετάζονται λεπτομερώς τα τρία υποδείγματα με τις διαφορετικές αντιλήψεις για την κοινωνική επιστήμη, και στο τέταρτο μέρος διερευνώνται καινούργιες, πιο ανθρωπιστικές κατευθύνσεις για το σχεδιασμό, βασισμένες στην καινούργια επίγνωση για την κοινωνία και τη επιστήμη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προοίμιο	v
Ευχαριστίες	vii
Πρόλογος	ix
Abstract	xiii

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

1. Ο Θετικισμός και η "Δυσaráσκεια" του	3
Ο Θετικισμός	4
Ο Σχετικισμός και Ο Μεταμοντερνισμός	14
2. Φαινομενολογία και Ερμηνευτική	31
3. Ο Διαλεκτικός Δομισμός (Structuralism)	51
Ο Δομισμός του Piaget	54
Η Δομιστική (Structuration) Θεωρία του Giddens	63
Ο Κοινωνιοδραματικός (Sociodramatic) Δομισμός του Burke ..	71
Επιστήμη και Κοινωνία	84

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΡΕΥΝΑ ΒΑΣΙΣΜΕΝΗ ΣΤΑ ΤΡΙΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ

4. Η Θετικιστική Έρευνα στη Χρήση του Χρόνου	91
Η Μέθοδος Χρήσης Χρόνου	92
Η Έρευνα Χρήσης Χρόνου και η Δημόσια Πολιτική	97
Η Έρευνα Χρήσης Χρόνου στην Αθήνα	99
Μερικά Αποτελέσματα της Έρευνας	104
5. Η Φαινομενολογική Ανάλυση της Κοινωνικής Αλλαγής ..	123
Η Κοινωνική Δομή - Τρεις Απόψεις της Πραγματικότητας ..	124
Ένα Υπόδειγμα για τη Μελέτη της Αλλαγής	129
Η Κοινωνική Αλλαγή σε Πλατύτερο Πλαίσιο	134
6. Η Κοινωνική Δομή της Υγείας και Ασθένειας	143
Κοινωνική Θεωρία και Ασθένεια	145
Η Θεσμοποίηση Κινδυνολόγου για την Υγεία Συμπεριφοράς ..	148
Η Ιστορία των Δυτικών Κοινωνικών Σχηματισμών	150
Ο Κίνδυνος Ασθενειών στο Σύγχρονο Καπιταλισμό	153
Συμπεράσματα	170

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗ ΚΑΜΠΗ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ

7. Κοινωνικές Δομές στην Καμπή του Αιώνα	175
Η Αντικειμενική Πραγματικότητα στην Καμπή του Αιώνα	176
Η Υποκειμενική Πραγματικότητα στην Καμπή του Αιώνα	194
8. Η Θεωρία του Σχεδιασμού Στην Καμπή του Αιώνα ...	215
Ο Τεκνοκρατικός (Θετικιστικός) Σχεδιασμός	217
Η Φαινομενολογική Στροφή	228
Η Κοινωνική Δομή του Σχεδιασμού	245

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

9. Δημιουργώντας ένα Καλύτερο Πιθανό Μέλλον:	
Η Κοινωνιο-δραματική Διάσταση του Σχεδιασμού ...	269
Εισαγωγή	269
Τα Πολλά Πρόσωπα του Σχεδιασμού	272
Ο Σχεδιασμός στην Πραγματικότητα Είναι Μέριμνα για το Μέλλον	274
Οι Σχεδιαστές Βρίσκονται "Εντός" του Παρόντος	278
Οι Σχεδιαστές Πρέπει να Κατανοήσουν Πώς Δημιουργούνται και Διατηρούνται τα "Παρόντα" και τα "Μέλλοντα"	282
10. Πέρα από Χρηματικές Αξίες: Σχεδιασμός για Ανθρώπινες Ανάγκες	293
Η Αναπτυξιακή Ιεράρχηση των Αναγκών του Maslow - η Χρήση και η Κατάχρησή της	295
Η Εμπειρική Έρευνα για την Ιεραρχία των Αναγκών	309
Η Ικανοποίηση των Αναγκών σε Καπιταλιστικά και Σοσιαλιστικά Καθεστώτα	315
Συνέπειες για την Κοινωνική Θεωρία και το Σχεδιασμό	319
Συμπεράσματα	326
Επίλογος	331
Βιβλιογραφία	335
Ευρετήριο Συγγραφέων	357
Ευρετήριο Θεμάτων	367